

Partea I

Meglenoromânii astăzi

Colecție de studii coordonată de Annemarie Sorescu-Marinković

Construcția, deconstrucția și reconstrucția identității etnice

Activitatea mea din ultimii 10 ani de zile, din cadrul Institutului de Balcanologie de la Belgrad, s-a concentrat pe cercetarea limbii, identității și folclorul comunităților românofone din afara granițelor României. Am făcut nenumărate deplasări în teren pentru a culege folclor și a înregistra poveștile vieții, în graiul matern, la românii din Timoc (Serbia), la românii din Banatul sârbesc și la băieși (sau rudari), răspândiți mai peste tot prin Balcani. În contextul cercetării comunităților românofone de la sud de Dunăre, minoritățile marginale și ascunse s-au impus, cumva de la sine, ca un domeniu de studiu prioritar. *Minoritățile ascunse* reprezintă mici grupuri etnice, nerecunoscute oficial ca minorități în statele în care se află și care pot fi uneori „ascunse” în sânul altor minorități, mai importante numeric. Schimbările politice din Europa Centrală și de Sud-Est din ultimele decade au avut ca rezultat modificarea atitudinii față de aceste minorități, dar și a strategiilor utilizate de membrii lor în ceea ce privește exprimarea identității. Toate acestea necesită o atenție specială, atât din partea comunității științifice, cât și a factorilor de decizie politică.

La începutul anului 2014, când am venit pentru prima oară în contact cu meglenoromânii din Serbia, o minoritate ascunsă *par excellence*, care se declară drept macedoneni la recensămintele oficiale, am intuit că aceștia trebuie să reprezinte o prioritate absolută, deoarece comunitatea va dispărea, probabil, în următorii câțiva ani. După ce am citit studiile de referință despre meglenoromâni, după ce am vizitat Gudurița, localitatea în care s-au stabilit după al Doilea Război Mondial, după ce am făcut înregistrări și am scris primul articol despre aceștia, am realizat cât de important este să îi plasez în contextul mai larg al meglenoromânilor din Europa de astăzi. Astfel a luat naștere ideea unui volum de studii despre meglenoromâni.

În această culegere au fost incluse studii despre meglenoromâni semnate de cercetători din diferite ramuri ale științelor umaniste (etnografie, antropologie, lingvistică, istorie, etnomuzicologie). Toate cele șapte articole reflectă starea actuală a acestui grup etnic, a limbii vorbite de membrii săi și a modului în care identitatea lor este construită, deconstruită și reconstruită. Aceste studii ajută la o mai bună înțelegere a proceselor interculturale și a fenomenelor lingvistice care modelează și influențează într-o mare măsură identitatea meglenoromânilor. În același timp, sugerează reconsiderarea modelelor conform cărora înțelegem etnicitatea și apartenența la un grup sau o comunitate, oferindu-ne noi modalități de interpretare a vocilor din textele și contextele prezentate.

Această colecție de studii se adresează în primul rând comunității științifice, însă, fiindcă abordează o gamă largă de probleme, poate fi de interes și pentru publicul larg. Cercetătorii își propun să ofere răspuns la o serie de întrebări, cum ar fi: Cine sunt meglenoromânii?, Ce este meglenoromâna: o limbă diferită de română sau un dialect al acesteia?, Unde locuiesc meglenoromânii astăzi?, Cum se numesc între ei și cum îi numesc ceilalți? etc., dar și să ridice noi întrebări, specifice perioadei moderne și spațiului în care trăim, cu granițe și identități în perpetuă schimbare.

Studiile existente despre meglenoromâni (în special lingvistice) datează de la sfârșitul secolului

al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. În ultimii ani, acest grup etnic a revenit în atenția cercetătorilor, fiind publicate o serie de articole despre meglenoromâni, care însă i-au tratat, de obicei, în contextul mai larg al românilor sud-dunăreni. Cu toate acestea, nu există volume de studii, în limba engleză, dedicate în exclusivitate meglenoromânilor. „Firul roșu” care unește toate articolele din această colecție este intenția de a prezenta situația sincronică a meglenoromânilor, răspândiți astăzi în mai multe state europene, experiența personală a autorilor în ceea ce privește cercetarea de teren în diferite comunități de meglenoromâni din Balcani, dar și percepția tradiției ca proces, nu ca stare. Studiile acoperă toate regiunile în care locuiesc meglenoromâni – Grecia și FRI Macedonia (locul lor de origine), Turcia și România (teritoriile lor de adopție), dar și Serbia (unde s-a stabilit un mic grup, în perioada postbelică). Studiile din volum înaintază dinspre general (aspecte istorice, lingvistice și identitare) înspre concret (studii de caz, cu accent pe repertoriul muzical tradițional sau pe povestea vieții), toate având scopul de a ilustra modul în care identitatea etnică a meglenoromânilor a fost menținută de-a lungul secolelor, în special datorită limbii vorbite.

Studiul lui Emil Țîrcomnicu, *Aspecte istorice privind grupurile dialectale meglenoromâne din Grecia, Republica Macedonia, Turcia și România*, inaugurează volumul. Etnologul român face o trecere în revistă a cercetărilor publicate cu privire la istoria, limba, denumirea, numărul de membri și distribuția geografică a meglenoromânilor. Există patru mari comunități de meglenoromâni în Europa: două în regiunea Meglen, una în nordul Greciei și cealaltă în sudul FRI Macedonia, și altele două, formate prin emigrare – una în Turcia, în zona Adrianopole, și cealaltă în România, în localitatea Cerna din județul Tulcea. Țîrcomnicu prezintă și analizează momentele istorice care au dus la împărțirea regiunii Meglen și cele două emigrații ale meglenoromânilor. În afara surselor istorice, autorul se bazează și pe date de istorie orală, la sfârșitul studiului fiind oferită transcrierea conversațiilor cu meglenoromâni din Cerna.

Cel de-al doilea studiu din volum, *Starea actuală a meglenoromânilor. Meglenoromâna – un idiom pe cale de dispariție*, semnat de Petar Atanasov, renumit lingvist macedonean de origine meglenoromână, se axează pe situația actuală a meglenoromânei, unul din cele trei subdialecte istorice sud-dunărene ale limbii române. Meglenoromâna, la fel ca istroromâna, reprezintă o enclavă lingvistică puternic influențată de limbile înconjurătoare, fapt ce a dus la un bilingvism de secole al acestei comunități etnice. Atanasov susține că dislocarea unei mari părți a populației meglenoromâne (și stabilirea în Turcia sau România), exodul din mediul rural spre cel urban, căsătoriile mixte, lipsa educației în limba maternă și alți factori vor duce la dispariția subdialectului meglenoromân în viitorul apropiat.

Antropologul austriac Thede Kahl, care semnează cel de-al treilea studiu al colecției, *Păstrarea limbii, pierderea identității: meglenoromâni*, utilizează denumirea *vlahi din Meglen* ca sinonim pentru *meglenoromâni*, în baza faptului că membrii comunității folosesc autoreferențial termenul *vlah*, nu *român*. Autorul analizează două caracteristici marcante ale meglenoromânilor: răspândirea lor pe teritoriul mai multor state și lipsa contactului între aceste grupuri. Referitor la limba și identitatea acestora, Kahl este de părere că sunt cel mai bine conservate în Ghevghelia (FRI Macedonia) și Archangelos (Grecia). Înrudirea strânsă dintre meglenoromână și dacoromână face foarte dificilă păstrarea ambelor variante lingvistice de către meglenoromâni din România. Autorul susține că gradul de conștiință etnică a meglenoromânilor este minim, în schimb limba a fost conservată în mod uimitor în multe comunități.

Antropologa franceză Dominique Belkis și antropologa română Corina Iosif-Sîrbu semnează cel de-al patrulea studiu din această colecție, intitulat *A fi sau a nu fi meglenoromân*. Recapitulând etapele cercetării lor de teren de la începutul anilor 1990 la meglenoromâni din Dobrogea, autoarele adaugă informații obținute în urma altor două incursiuni în teren – una în Banat, cealaltă în regiunea Meglen. Cele două antropoloage reflectă asupra jocului complex al etnonimelor întâlnite în teren și

analizează performativitatea categoriilor etnice, subliniind astfel capacitatea și modalitățile prin care grupurile de meglenoromâni din aceste regiuni se adaptează la diferite situații și, în același timp, meditează asupra rolului, obligațiilor și interacțiunii dintre cercetător și comunitatea studiată.

Colindele la meglenoromâni între tradiție și actualitate este titlul celui de-al cincilea studiu, semnat de Virgil Coman. Istoricul român prezintă aici rezultatele unei anchete de teren desfășurate între iunie și septembrie 2011 la meglenoromâni din România, Grecia și FRI Macedonia. Autorul ilustrează modul în care colindele au fost transmise la acest grup etnic și încearcă să identifice elementele moderne care au pătruns în repertoriul lor, drept rezultat al influențelor laice sau bisericești. La finalul articolului sunt oferite 13 transcrieri ale colindelor culese în diferite comunități de meglenoromâni, ce ilustrează perfect modificările apărute de-a lungul timpului în repertoriul acestora.

În aceeași notă (muzicală) ca studiul anterior, articolul semnat de Mirela Kozlovsky, *Caracteristici ale muzicii tradiționale a meglenoromânilor din Cerna*, analizează elementele din repertoriul muzical al meglenoromânilor capabile să ofere o perspectivă diacronică, conform fazelor migrației din regiunea Meglen spre România. Etnomuzicologa română prezintă rezultatele cercetărilor sale de teren la meglenoromâni din localitatea Cerna, unde a cules material ce acoperă trei genuri folclorice: balade, cântece propriu-zise și jocuri. Studiul de față încearcă să evidențieze aspectele ce contribuie la afirmarea identității comunității de meglenoromâni prin intermediul creațiilor folclorice.

Antropologa Annemarie Sorescu-Marinković și istoricul Mircea Măran, din Serbia, semnează ultimul studiu al colecției, *Meglenoromâni din Gudurița: Limbă și identitate*. Autorii prezintă comunitatea meglenoromână din localitatea Gudurița (din Serbia, lângă granița cu România), care, din cauza numărului foarte mic de membri, a fost neglijată până acum de cercetători. După cel de-al Doilea Război Mondial, începând cu 1946, cetățeni din toate regiunile Iugoslaviei au fost colonizați în localitate și au ocupat casele părăsite ale etnicilor germani. Printre aceștia s-au numărat și câteva familii de meglenoromâni din satul Huma (aflat astăzi în FRI Macedonia), „invizibili” în statisticile oficiale și „camuflați” printre macedoneni. Analiza limbii și identității acestora se bazează pe interviurile realizate de autori în Gudurița în 2014.

Această colecție, chiar dacă oferă răspuns la numeroase întrebări privind limba și identitatea meglenoromânilor, nu intenționează să îi prezinte cititorului o versiune definitivă și incontestabilă a adevărului. Din contră, dorește să încurajeze în continuare la reflecție asupra meglenoromânilor și a posibilelor moduri în care identitatea lor se poate modifica în anii următori.

Nu în ultimul rând, doresc să îmi exprim recunoștința față de toți autorii, care au primit cu interes și entuziasm ideea acestei colecții și m-au sprijinit pe tot parcursul alcătuirii ei. Pe unii îi cunoșteam personal, pe alții, nu, însă consider că această colaborare, o experiență care pe mine m-a îmbogățit sufletește (sper că și pe dânsii), ne-a adus, oricum, foarte aproape unii de alții. Doresc să mulțumesc în parte fiecăruia dintre autori: lui Emil Țîrcomnicu, pentru promptitudinea și bunăvoința cu care mi-a împărtășit informații din teren sau din studiile aflate în bibliotecile din România; lui Petar Atanasov, pentru entuziasmul și sprijinul său necondiționat; lui Thede Kahl, pentru umorul său specific, care ne-a făcut munca mult mai plăcută; lui Dominique Belkis și Corinei Iosif-Sîrbu, pentru empatia și încurajările lor; lui Virgil Coman, pentru expeditivitatea și exactitatea sa; Mirelei Kozlovsky, pentru amabilitatea și căldura sa; și, nu în ultimul rând, bunului meu prieten Mircea Măran, pentru organizarea impecabilă a anchetei noastre comune de teren la Gudurița și pentru faptul că a fost un partener atât de răbdător și dedicat.

ANNEMARIE SORESCU-MARINKOVIĆ

Part I

Megleno-Romanians Today

Collection edited by Annemarie Sorescu-Marinković

Constructing, Deconstructing and Reconstructing an Ethnic Identity

My focus of research in the last 10 years, at the Institute for Balkan Studies in Belgrade, was the language, identity and folklore of Romaniophone communities outside the borders of Romania. I have made countless field trips, in order to collect folklore, listen to life stories and record samples of free speech, to the Vlachs of North-Eastern Serbia, speakers of an archaic variant of Daco-Romanian, to the Romanians in the Serbian Banat and to the Romanian speaking Bayash, all over the Balkans. In the context of researching Romaniophone communities South of the Danube, the marginal, ethnically challenging and hidden minorities became, somehow naturally, my field of study. *Hidden minority* stands for small ethnic groups which are not officially recognized as minorities in the states where they live, and which can sometimes be “hidden” within another, bigger minority. Political changes in South-Eastern Europe in the last decades resulted in a change in attitude towards these minorities, but also in a change of strategy of their members when expressing their identity. All these require a special attention, both from the scientific community and policy makers.

When I first came into contact with the Megleno-Romanians from Serbia, in the beginning of 2014, a hidden minority *par excellence*, who declare as Macedonians at state censuses, I recognized it as an urgent issue to be researched, as the community is most probably doomed to disappear in the next few years. After reading the reference studies on Megleno-Romanians, visiting Gudurica, the village where they settled after World War II, making recordings and writing the first paper on them, I realized how important it was to put their story in the wider context of the Megleno-Romanians in Europe today. This is how the idea of an essay collection on Megleno-Romanians was born.

In this collection of essays, I have chosen examples of outstanding research on the Megleno-Romanians, from different fields of study (ethnography, anthropology, linguistics, history, ethnomusicology), all reflecting the current state of this ethnic group, of their language, and the way in which their identity is constructed, deconstructed and reconstructed. The essays add to a better understanding of the intercultural processes and linguistic phenomena, which greatly shape and influence Megleno-Romanians' identity. At the same time, they suggest rethinking our models of understanding ethnicity and belonging to a group or community, offering us new ways to interpret the voices from the texts and contexts presented.

This collection addresses primarily the scientific community, but as they tackle a wide area of issues, they might interest the general reader, too. The researchers try to answer questions such as: Who are the Megleno-Romanians?, What is Megleno-Romanian: a language different from Romanian, or its dialect? Where do Megleno-Romanians live today?, How do they call themselves, and how do others call them? etc., but also to raise up new ones, specific to the modern world we live in, with constantly shifting borders and identities.

Existing studies on Megleno-Romanians (mainly linguistic) date from the end of the 19th and the beginning of the 20th century. In the last decades, when the interest in this ethnic group revived,

few individual papers were published about Megleno-Romanians, usually treating them in the wider context of South-Danubian Romanians. However, there are no new, detailed studies in English dedicated exclusively to Megleno-Romanians. The “red thread” uniting the contributions in this collection, written by specialists from several branches of the humanities, with different scientific approaches, is to present the synchronic state of this population, today dispersed in several European states. Furthermore, what connects all the authors is their personal fieldwork experience in the Megleno-Romanian communities in the Balkans, but also their perception of tradition as a process rather than a state. The essays cover all the regions where Megleno-Romanians live – Greece and the FY Republic of Macedonia (their native places), Turkey and Romania (their adoption territories), but also Serbia (which became home for a small group of Megleno-Romanians). The collection moves from the general (historical, linguistic and identity aspects of the Megleno-Romanians on the territories in which they live today) to the concrete (case studies on small communities of Megleno-Romanians, on their traditional musical repertoire or life stories), to illustrate the way in which the Megleno-Romanians’ ethnic identity has been preserved during centuries, mainly due to their language.

Emil Țîrcomnicu’s essay *Historical aspects regarding the Megleno-Romanian groups in Greece, the FY Republic of Macedonia, Turkey and Romania* opens the collection. The Romanian ethnologist reviews the published research on the history, name, numbers and geographical distribution of the Megleno-Romanians. There are four large Megleno-Romanian communities in Europe: two in the Meglen region, one in the North of Greece and in the South of the FY Republic of Macedonia, and two other, formed by emigration – one in Turkey, in the Adrianople region, and the other in the village Cerna, in Tulcea county. Țîrcomnicu reviews the historical moments which led to the division of the Meglen region, and to the two emigrations of the Megleno-Romanians. Apart from historical sources, he also relies on oral history, and offer transcripts of conversations with Megleno-Romanians from Cerna.

The second essay, *The current state of Megleno-Romanians. Megleno-Romanian, an endangered idiom*, by Petar Atanasov, a Macedonian linguist with Megleno-Romanian roots, focuses on the current situation of Megleno-Romanian, one of the three historical South-Danubian dialects of Romanian. Megleno-Romanian, similarly to Istro-Romanian, is a small linguistic enclave, strongly influenced by other surrounding languages, which led to a century-old bilingualism of this ethnic community. Atanasov argues that the dislocation of a large part of the Megleno-Romanians (their settling in Turkey or Romania), the movement from villages to urban areas, intermarriages, lack of education in the mother tongue, and other factors will lead to the extinction of the Megleno-Romanian dialect in the near future.

Austrian anthropologist Thede Kahl’s essay, *Language preservation, identity loss: the Meglen Vlachs*, does use the term *Meglen Vlachs* as a synonym for *Megleno-Romanians*, as this people employ the term *Vlachs* to refer to themselves, not *Romanians*. The author analyzes two characteristics of the Megleno-Romanians: their dispersion over several, and the lack of contact between these groups. Regarding their language and identity, Kahl thinks they are best preserved in Gevgelija (the FY Republic of Macedonia) and Archangelos (Greece). The close kinship of Megleno-Romanian with (Daco-) Romanian makes it hard for the Meglen Vlachs in Romania to preserve both language variants. Kahl holds that the ethnic consciousness of Megleno-Romanians is minimal, but the degree of language conservation is very high in many communities.

French anthropologist Dominique Belkis and Romanian anthropologist Corina Iosif-Sîrbu contributed the self-reflexive essay *To be or not to be Megleno-Romanian*. Recalling field research from the beginning of the 1990s among Megleno-Romanians in Romania (Dobruja), the authors add research and data from two subsequent field trips, in the Banat and in the Meglen region. They reflect on the complex game of ethnonyms encountered, and analyze the performance of ethnic categories. Thus, they highlight the capacity and ways of the Megleno-Romanian groups from these regions to adapt to different situations and, at the same time, meditate on the role, obligations and interactions of the researcher with

the studied community.

Megleno-Romanian carols between tradition and modernity is Virgil Coman's contribution. The Romanian historian presents the results of a field trip from June-September 2011 among Megleno-Romanians in Romania, Greece and the FY Republic of Macedonia. The author researched how winter holiday carols were transmitted with this ethnic group and identifies modern elements that penetrated their repertoire, as a result of secular or ecclesiastical influences. Included are 13 transcripts of collected carols among different communities of Megleno-Romanians, which perfectly illustrate the changes which occurred in their repertoire.

On the same (musical) note as the previous essay, *Characteristics of the traditional music of the Megleno-Romanians in Cernadeals* with those elements of the musical repertoire of the Megleno-Romanians, which are capable of offering a diachronic perspective, according to the phases of their migration from the Meglen region to Romania. Romanian ethnomusicologist Mirela Kozlovsky presents results of research among the Megleno-Romanians in the village Cerna, where she collected material covering three folkloric genres: ballad, proper songs and folk dances. The essay highlights some aspects that contribute to the affirmation of the identity of the Megleno-Romanian community through folkloric creations.

Serbia-based anthropologist Annemarie Sorescu-Marinković and historian Mircea Măran contribute the concluding essay, *Megleno-Romanians in Gudurica: Language and identity*. They describe the Megleno-Romanian community in the village of Gudurica (in Serbia, near the border with Romania), which, because of the very small number of members, was so far neglected by researchers. After World War II, starting in 1946, colonists from all regions of Yugoslavia settled in this village, occupying deserted houses of the former German inhabitants. Among them were some Megleno-Romanian families from the village Huma (today in the FY Republic of Macedonia), "invisible" in official statistics and "concealed" among Macedonians. The analysis of language and identity is based on interviews conducted in the village Gudurica in 2014.

This collection, although it offers answers to a variety of questions regarding the language and identity of Megleno-Romanians, does not intend to present the readers with a peremptory, unquestionable truth. Rather, it wants to encourage further reflection on Megleno-Romanians, and on possible ways in which their identity can change in coming years.

Finally, I want to express my gratitude to all authors, who encouraged my idea of such an essay-collection with interest and enthusiasm, and who supported me along the way. Some I knew personally, others – not yet, but I believe that this collaboration, an enriching experience for me (hopefully also for the authors), brought us closer together. So my heartfelt thanks to all authors, and more particularly: to Emil Țîrcomnicu, for his readiness to share information from the field, or literature from Romania; to Petar Atanasov, for his enthusiasm and unshaken support; to Thede Kahl, for his sparkling humour which made the work much more enjoyable; to Dominique Belkis and Corina Iosif-Sîrbu, for their empathy and encouragement; to Virgil Coman, for his promptitude and accuracy; to Mirela Kozlovsky, for her warmth and eagerness; and last but not least, to my good friend Mircea Măran for organizing our field research to Gudurica, and for being a patient, thoughtful and dedicated coworker.

ANNEMARIE SORESCU-MARINKOVIĆ